

BALÁZS GÉZA

AZ ŐRSÉG NYELVJÁRÁSÁNAK SZÓ- ÉS FRAZÉMAKÉSZLETÉBŐL

AZ ŐRSÉG NYELVI FELTÁRÁSA

Nemesnépi Zakál György az elsők között volt, aki egy magyar népcsoport és nyelvjárás jellegzetességeit megragadta. Kéziratosa elején kijelenti: „Vesse bár szememre akárki, hogy én csak Eörségben születtem...” Munkájának címe (korabeli helyesírással): *Eörségnek Leírása, ugymint: Annak Természete, Története, Lakosai, ezeknek szokásai, nyelv szokása. a' mellyeket öszve szedegetett Nemesnépi Zakál György 1818-dik Esztendőben*. Ihletője pedig a kornak a nép és nyelvjárások

Szabó Péter történész akvarellje, a szerzőnek ajánlva

felé fordulása volt, valamint a szülőföld iránti „édes indulat, melynek gerjedéséből minden eleven és érzi Teremtény vonszódik születésének Földjéhez és Léte kezdetének bájos vidékéhez”.

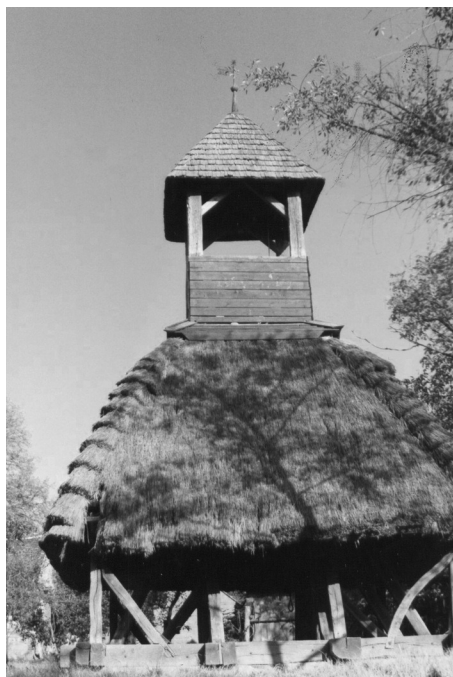
Nemesnépi Zakál György (1818) úttörő feltáró munkája száz esztendeig kéziratban maradt. Csak 1917-ben közzétette az *Ethnographia* című folyóirat. (Önálló kötetben 1985-ben lett kiadva.) Néprajzi és nyelvi szempontból az egyik legértékesebb munka az őrségi születésű (és élete utolsó éveiben Nagyrákoson sokat tartózkodó) Kardos László mo-

nográfiája: *Az Őrség népi táplálkozása* (1943), mely az 1940-es évek elején az Országos Táj- és Népkutató Intézet programjában született. Ezt követte Dömötör Sándor kismonográfiája (1961), ám sajnos nem született meg az Őrség nagymonográfiája. Moldova György *Az Őrség panasza* című szociográfiája (1974) pontos képet rajzol az Őrségről, de a beszédfordulatokra egyébként oly érzékeny írónak ez a munkája nyelvi szempontból nem tartalmaz

értékelhető anyagot. De azt nem kerülhette el, hogy munkáját az őrségiek minősítsék. Végh József egyik gyűjtésében felbukkan: „Aszt írta vuót [tudniillik Moldova György író] az üörsiégi niëpre, hogy izzattan, pizskossan feküszik le. Annyira lëgyalázza”. Az Őrség nyelv-

*Az egykori óriszentpéteri
vasútállomás épülete*

A pankasi harangláb

szeti föltárásában úttörő szerepe van Végh Józsefnek, aki először írta le a modern nyelvtudomány eszközeivel a nyelvjárást (1954), majd kiadta az egyik első táji nyelvatlazst: *Őrségi és hetési nyelvatlazs* (1959, rövidítése: ÓHA.), sőt az 1980-as években a nyelvjárási változásokot is megfigyelte.

Talán ennek a folyománya, hogy bár a nyelvjáráskutatás országszerte felívelt, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskolán pedig fontos dialektológiai központ jött létre, az Őrségről a továbbiakban csak kisebb dolgozatok születtek, és csak nagyon kevés nyelvjárási anyagot publikáltak. Ezek közül különösen fontosak az őrségi, nagyrákosi születésű Vörös Ottó írásai. Az is föltűnő, hogy a magyar nyelvjárássokat összefoglaló munkák (Horger Antal, 1934., Kálmán Béla, 1977., Szabó Géza, 1980.) nem emelik ki külön az Őrséget, sőt a mutatványszövegekben sem közölnek őrségi példákat. Megjelent ugyan még Guttman Miklós és Kőbölküti Katalin *Hangutánzó igék vasi és muravidéki atlasza* (1987), de máig hiányzik az őrségi nyelvjárási anyagból egy nagyobb kiadvány, nincs őrségi tájszótár, nincs őrségi frazeológiagyűjtemény; nincs összefoglaló munka az Őrség nyelvjárájáról, múltjáról, jele-

néről, a nyelvi változásokról. Ezért készítettem egy kisebb őrségi szöszedetet – ami nyilván nem helyettesíti az őrségi tájszótárt.

Az 1980-as években az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) kezelésébe került a nagyrákosi egykori református iskola épülete, és színvonalas terepgyakorlati házat alakítottak ki. Egy évtizeden át földrajzi, történeti, nyelvészeti gyűjtőtáborok helyszíne volt a

ház. Szabó Péter művészettörténész számos képet készített az Őrségről. Az anyagi megszorítások miatt a házat az egyetem nem tudta fenntartani, jelenleg omladozik. Az Őrséghez, pontosabban Nagyrákoshoz tágabban kapcsolódik Józsa Péter szemiotikus (jeltudós) is: életének utolsó éveiben itt dolgozott, és itt is van eltemetve. Emlékére művelődésszemiotikai szemináriumokat szerveznek Szombathelyen és Nagyrákoson. 2017-től az ELTE-hez került a szombathelyi Savaria Egyetemi Központ, ami új lehetőséget nyújthat a nyelvjárástani együttműködéshez.

Az Őrségi Nemzeti Park tudományos igényű, szép kivitelezésű monográfiájában Balázs Géza (2016) foglalta össze az Őrség nyelvjáráának legfontosabb jellemzőit. Ennek az írásnak egy részlete a szó- és szólásanyag mostani bemutatása.

ARCHAIKUS NYELVJÁRÁS

Ahogy a nyelv egésze, úgy a nyelvjáráások is változnak. Ám egyes nyelvjáráások jobban őrzik a hagyományokat. A kutatók felhívják a figyelmet arra, hogy az Őrség nyelvjáráása nagyon archaikus. Kardos László 1943-ban azt írja, hogy az Őrség világa is változik, a hagyományok pusztulnak, de talán „még nyelvükben őrzik legépebben a régi ízeket és színeket”. Dömötör Sándor még költőiben fejezi ezt ki: „A nyelvész (...) ép formákban találja meg az őrségi nyelv sok sajátos szépségét, kedves régiességét. A nyelv sokkal lassabban változik, mint az életmód, a hagyományok. Ha összevetjük Zakál György ügyes nyelvjáráás-leírását a XIX. század elejéről a ma is beszélt nyelvvel, azt látjuk nyelvjáráási szövegeiből, hogy az őrségiek ma is majdnem úgy beszélnek, mint ezelőtt 150 évvel. A nyelv egyes elemei nem egyszerre, hanem fokozatosan cserélődnek ki. Ha az őrségi beszédet halljuk, olyan szavak ütnek meg a fülünket, amelyeket csak középkori kódexekben ismerünk, olyan alaktani sajátosságokat figyelhetünk meg, amelyek a magyar nyelvterület többi részén már kivesztek.”

Ennek az lehet az oka, hogy az Őrség élete és nyelve külső hatásoktól viszonylag mentesen fejlődött. Ide nem ért el a tatárdúlás, a kuruc-labanc háborúk. Sőt állítható, hogy a mai

Magyarországon az Őrség az egyedüli terület, ahol a lakosság a honfoglalás óta folyamatosan egy helyben él. Végh József ezzel magyarázza, hogy az őrségi, valamint a szomszédos hetési és göcseji nyelvjárás nagyon archaikus. A terület nyelvjárási harmóniáját pedig a közelség, a gyakori érintkezés okozhatta.

KIS ŐRSÉGI PÁRBESZÉD

A már idézett Nemesnépi Zakál György (1818) leírásában rögtönöz egy kis népi (nyelvjárási) párbeszédet is:

F. (Ferku) Estuk! há vótá?

E. (Estuk) Az Erdüre.

F. Mít keresti az Erdün?

E. Tennap előtt a' luakat hajtottam kü, osztán mikor az Egresdebe keresztü gyöttem, ugy meg iedtem hogy még. Egy nagy füles Bagu ku röpüt az adubu, azt gondutam fiai vannak, azt néztem.

F. Ah! osztán mettesz [mit teszsz/teszel] a' füles Bagujje Estuk!

E. Hát a' Telekre kü kötöm osztán a' madarakat el ieszti. Hát te há ballagu Ferku?

F. Én is ide indutam a' Berekre, mondok majd hadarut meg abrontsfát keresek ha talánik.

E. Hah! Legin! itt bizony nem talász, ha tsak a' Dobráira áti nem menség, le vágják vona bizony ha meg annyi lett is vóna.

F. Hát te hunn talátod azokat?

E. Amott a' Berekszébe talátom valami kettüt, de nem igen derikassak. Hát mit dógoztok mostanába Ferku!

F. Egy kis buzánk vót, azt Csepütük má harmad naptu fogva, de hiszen nem adja meg keresztye köblit.

E. Az idén bizony Suhunn Sem adja meg, mert a' buzák igen e'tüntek. Hát handinátok lett e' gyó szerint Ferku!

F. De hogy lett az Isten adta, késün vetettek, az essü rá gyött, meg tömtö, má most majd a' szemet sem adja meg.

E. A' müenk meg e' pörkent; osztán lapba vót, a' hó harmat is igen meg Csipte. Nem hallottad Ferku! mikor Szennek Szöllüt?

F. Ugy hallom hogy a' gyüvü héten akarnának Szennyi, nem tom leszsz e belülö valami vagy sem. Azt beszilik Estuk! hogy a Gyanku, meg a' Gyurku tennap este meg vitak [megverekedtek], nem hallottad?

E. De láttom es, akamsint meg tipázták egymást.

F. Nem tudod miét?

E. A' Hegrü gyöttek, részegek vótak, az uton együ vesztek, osztán Gyurku Gyankut ugy a' bükfa tőjibe vágta, Szintugy haspant, e'z meg annak az Orczáját min együ körömzsite [karmolta], egész kumediát tsinátok ottan, aztán meg e mentek a hegyre vissza, 's egész hajnalig ittak. Ferku te bususz, mi bajod?

F. Hát az ides Anyám eseg rosszu van, alig ha utusunn nints.

E. Az öregség meg éri az embert, minden Embernek meg ke haanyi, azert semmit se busu Ferku. Isten akarátjáru ki tehet?

F. Én sietek haza ides Estukom, hanem Istennek oltalmába ajállok.
 E. Jó éttzakát ides Ferkum.
 F. Adjon Isten teneked es.

Végh József (1954) a következő észrevételeket fűzte ehhez a képzelt párbeszédhez. A 136 éve följegyzett szöveg közel áll a mai beszédhez. Gyanku ma Janku lenne, de az öreg szerint nemrégén még ejtettek ilyet: Gyuóska (Jóska), gyuó (jó). A luakat hanghiányos forma ma

már csak néhány községben van meg, helyette lovakat mondanak. „E két hangtani sajátosság eltűnésén kívül 136 év alatt tehát alig változott valamit az őrési nyelvjárás.”

ŐRSÉGI FRAZÉMÁK

Az állandósult szókapcsolatok (szólások, közmondások) nagyban jellemzik egy-egy népcsoport mentalitását. Sajnálatos, hogy az őrési frazémákat még nem gyűjtötték össze. A szakirodalomban hébe-hóba följegyzett és közzétett anyagból álljon itt egy kisebb mutató:

A fa az Őrség téglája – [az egykori faépítkezésre utaló mondás]

A farkasok kúcs likon tutulnak – nagyon hideg van [gyertyszentelőkor legyen hideg, a farkasok üvöltsenek]

A Gyüőziik Gyuózsijuknak a Gyuózsija gyuó gyárt – A Gyözőék Józsijának a Józsija jól járt [tréfás mondás a szalafőiekről ~ szalafejjeiktől]

Akkor még nagy fejszével bárdoltak – régen volt

Bertalan a kukoricába fejet dobál – Bertalan-napkor megkezdődik a kukorica érése

Cikküt köll szántonya – cikkelyt kell szántani (bakhátas szántás)

Dítsett (dícsért) epörgyének ne vügy nagy kászlut – sokat ígér, keveset tesz

E van kertülve – el van kerítve [a kerített házra mondják]

Fele göbe, fele ártány – disznóöléskor kiabálják (miközben a disznó egyes részeit visszadobják az ólba)

Fele göbe, fele kany – disznóöléskor kiabálják (miközben a disznó egyes részeit visszadobják az ólba)

Fele kenyér, fele széna, fele tüzelő – [tél közepi, január 25-i mondás]

Futikony ruokának sikos a szüörö – gyorsan futó rókának síkos a szőre

Gyanku, gyere gyaj, gyó – Jankó, jere, jaj, jó [az őrségi gy-zést karikírozó mondás Nemesnépi Zakál Györgytől]
Gyüötmént, akinek suó van a fenekibe – jöttment, akinek só van a fenekiben (nem tud tartósan megülni egy helyen)
Gyümölcse Vasnak jó is, sok is – büszkélkedő mondás a vasi gyümölcskultúrára
Hasad a foga, azért nagy a hasa – [nyügös, sírós gyerekekre mondják]
Ispánk, a világ közepe – [a szólás eredete: az ispánki templomnak nincs árnyéka, mivelhogy templom sincs a faluban, haranglábról harangoznak; más magyarázat: Ispánk az Őrség északi és déli végétől egyforma távolságra esik]
Isten áldd meg, ember edd meg – tréfás mondás étkezés előtt
Jó halálposta lenne belőled – [a lassú, totojázó emberre mondják]
kálomista böjt – a disznóölés előtti időszak tréfás megnevezése
Káposztán, riépán, borsun, kásán, málén, gánicán nevelődtünk – a korábbi gyakori népi ételek felsorolása: káposzta, répa, borsó (bab), kása, málé, gánica
két karácsony közt – karácsony és újév között
Lángot vet benne a pálinka – a bepálinkázott emberre mondják
legvárte, diuve, mákke, ómáve töltött lepény – a lepénytöltelékek felsorolása tájnyelven: lekvár, dió, mák, alma.
Még leves előtt sem árt meg harminc csepp – itallal kínálás étkezés előtt
Meggyúl benne a pálinka – a sok pálinkát ivó emberre mondják
Minden kemencében más kenyér sül – az ahány ház, annyi szokás szólás őrségi változata
Nagy riással érkezik – nagy hanggal/sírással érkezik a jégeső [az északnyugati irányból érkező szélre mondják]
Nagyba kap, bennmarad – sokat ígér, keveset tesz
Ne hörpögesd! – a szürcsölő gyerekekre mondják
Ni, ott szalad a filoxéra! – felkiáltás, felszólítás (a kercaiak bosszantására, akik állítólag nem tudták, mi a filoxéra)
Szerszámot csak mozdulatlan fából és csak holdfölméntivel szabad faragni – babonás mondás fafaragáskor
Tót nem ember, kása nem étel, szálfá nem erdő, taliga nem szekér – lekicsinylés kifejezése [eörséghe dévajkák szövege Zakál szerint]
Újság a hasamba, hideglelés pokolba – friss zöldség fogyasztásakor mondják
Újságot eszünk, Uram Jézus segíts meg – újsalata-, uborka-, káposztaevéskor mondják
Vasz megye, Vaszvár, ott terem a legvár – tréfás mondás a Vas megyei nyelvjárás jellegzetességeivel
Zabált szaga van – nem éhes vagy nem akar enni [arra mondják, akinek nem tetszik az étel]

KIS ŐRSÉGI SZÓSZEDET

A kisszótár forrása az Őrség szakirodalmá, különösen: Dömötör Sándor, Gorza Sándor, Kardos László, Guttmann Miklós–Köbölkúti Katalin, Nemesnépi Zakál György, Pével Ágoston, Vörös Ottó és Végh József munkái. A kisszótár anyaga értelemszerűen nem egy kort tükröz, bár az Őrség archaikus nyelvjárás jellege miatt nagy kort fog át. A címszavak helyesírása

jórészt az eredeti írásformát tükrözi. A szótárban korlátozott számban toldalékolt alakok is szerepelnek, melyek jelzik a sajátos őrségi kiejtést.

acsku – zacskó
 akogat – aggat
 alégos – alélt, bágyadt
 apruszentékkor – aprószentekkor
 baffőzelék – babfőzelék
 bakfincányi – bukfencezni
 bakhátas szántás – barázdás szántás; sajátos szántásmód az Őrségben
 barátom füle – barátfüle, kelt tészta
 baszorkány – boszorkány
 befalusi – délre lakó; hazai
 befás – balfasz, ügyetlen, esetlen
 belüllő – belőle
 bérázna féreg – barázda féreg, földi giliszta
 berázna, borázda – barázda
 besü – déli
 besü szél – déli szél
 Besüsiég – Belsőség (Belső-Őrség)
 biéles – béles, rétes
 birutu – bírótól
 bogár – légy
 bogárhátas szántás – sajátos szántásmód az Őrségben
 borsu – bab
 borza – laza
 borzább – lazább
 boszorkányszél – a nyári hónapokban jellemző forgószél
 bót – bolt
 bozzafa – bodza
 börc – hosszanti dombél (többnyire út vezet át rajta; Bali-börc, Nagyrákos)
 börkle – fazékfogó villa
 börü l. бүрү
 böstörü – (kis) mozsár
 brázdo – barázda
 bucska – kis hordó (< szlovén becka)
 bugda – bukta
 bugdicsa – bukta l. még bugda
 bugyigakorsu – bugyogós korsó
 bugyó – cseresznye, alma (gyermeknyelv)
 bugyoga – korsó; további nevei: csöcsöskorsó, csörgöskorsó, zörgöskorsó
 burguni – takarmányrépa
 burít – borít
 buzagabonca l. gabonca
 büffenyik – böffen; a tehén hangja kérődzés közben

bürke – a zsírszalonnán, illetve a füstölt szalonnán lévő bőr
bürü, bőrü – kis híd
bürüggle – fazékfogó villa
celofánt – celofán
cici – csecs (gyermeknyelv)
ciha – párnatok, huzat
cipu – cipó
cipu pogácsa – cipópogácsa, egyszerű pogácsa
citoráznyi – citerázni
csalánt – csalán
csalumadár – csalogató madár, hívómadár (rigászásnál)
csattanyik – csattan; a villámlás hangja
csepeles – tölgyerdő
cserepes – száraz
cserépfánk – forgácsfánk
cserpenyő – serpenyő
csibi – csibe
csiëples – cséplés
csiés – kés (gyermeknyelv)
csingeli – nem tiszta dolog, üzlet; humbug
csollán – csalán
csóri leves – túróleves l. turuleves
csöcsöskorsó – korsó, l. bugyoga
csöcsszopó – csecsszopó, csecsemő
csörge – tőpörtő, tőpörtyű
csörgőskorsó – korsó l. bugyoga
danajszó – nótaszó
darazskozs biéka – varangyos béka
derálu – daráló
dergál – tisztít, foszt, l. még: lendergálás
dergálószék – lenfosztásra használt szék
dincölés – dinsztelés
disznu, disztu – disznó
disznuölet – disznóölés
disznuölis – disznóölés
disznuölü – disznóölő
diu – dió
dödölle – lisztes étel
duhalkodik – duhajkodik, dáridózik, kiabál
düllü – dülő
egérfogu – egérfogó
ejtüzik, ehitözik – ejtözik, pihen
eldombéroz – eldorbézol, elmulat
elifordut – előfordult
elvádolja az erdőt – elvállalja az erdőirtást

emének – elmegek
 énnivalu – ennivaló
 enyü – enyv
 epörgye, epërgyi – erdei számoça
 ercimbe – erszénybe
 erdővádolás – erdővállalás
 erősödő hús – avasodó hús
 eseg – ismét
 észü – eszel
 étlen – étlen, azaz éhes
 eváduta – elvállalta
 ezerjófűjj – ezerjófű
 fágitu – faskamra, faszín
 fahaj – fahéj
 fajz – szövöszék
 fakalánnye – fakanállal
 falipóça – falipolc
 farazatrag – gerenda
 fatengölös szeker – fatengelyes szekér
 favágitu, fágitu – favágó hely
 fazok – fazék
 fejüke, föjüke – fejüke, föjüke, fejüedény
 fejüs tehen – fejös tehen
 fenyüs – fenyves
 Ferihoz – Ferihez
 fiasrag – szelemenbe csapolt gerenda
 firiszünyi – fűrészelni
 foghajma mártás – fokhagymamártás
 fokla – fenyőág, fenyőszilánk, melyet világításra (később: begyújtásra) használnak
 foklatartu – foklatartó, világítóeszköz
 folosu – folyosó
 folóvíz – folyóvíz
 fony – fon
 fosztu – fosztó, pl. tollfosztó
 föld – föld
 föjis – fejés
 föjnek – fejnek
 föjüke – fejüedény, l. még: fejüke
 föjüszék – fejüszék
 fökin – szemölcs (kézen)
 földszintes kástu l. fölkástu
 fölkástu – fából készült emeletes kamra, főleg élelmiszertároló (az emelet hústárolásra használt hely) Vö.: földszintes kástu, fütyülik, kástu, kástuhiél, kástukamra, kiskástu, pincés kástu
 fölöstököm – reggeli(m) (<Frühstück)

fölözű – lefölöző
fösték – festék
fözüfazék – főzőfazék
front elütt – a háború előtt
futikony – gyorsan futó
füjj – fű
füödimihe – földi méh, darázs
fürdis – fürdés
füstjáru ablak – a füstelvezetést szolgáló ablak
fütetkor – az esti befűtés ideje
fütyülik, fütyölyuk – a kétszintes gazdasági épületnek (a kástunak) a felső részén lévő kisebb helyiség, ahol különféle értéketlen tárgyakat, limlomot tárolnak. L. még: kástu
füzet – fizet
gabna – gabona
gabonca – répával, túróval bélelt dupla laska, béles (rétes)
gerebenel – gereblyéz
gibinca l. gabonca
giébbü – gépből
girinc – gerinc
gobonca l. gabonca
gombuc – gombóc
göcsös – göröngyös, hepehupás (földterület, legelő) (<~ Göcsej?)
gömbölü mácsik – tésztaféleség
gudari – túróleves l. még turuleves
gulásos krumpli – gulyásos krumpli
gulásos leves – gulyásleves
gurgula – kis gömbölyded fedeles sótartó
gurugla – hengeres fa
gyankas mag – gyantás mag (rigászatnál)
gyankasmag – a fagyöngy enyvet tartalmazó magja
gyántásország – utalás a sok fenyőfára (az Őrség megnevezésére használják)
gyár – jár
gyeg, gyegcsap – jég, jégcsap
gyógyil – gyógyul
gyojt – gyújt
gyortyás – gyertyás
gyut eszembe – jut eszembe
gyüjök – jövök
gyün – jön
gyürkicefa – gyürkefa (vörösgyűrűsom)
hamuve – hamuval
házigba – házukba
házosonnyi – házasodni! (felkiáltás supralás közben)
házülis – házülés; egy család birtokában lévő területen épült házak helye
héj, híj – párnatok, huzat

hég, hiú – padlás; egykor az egész magyar nyelvterületen általános szó (ma már csak Vas, Zala és Somogy megyében használatos, illetve Erdély egyes részein)
 herkelik – herkelyuk; padlásajtó, vagy egyéb nyílás a padláson
 hetfē – hétfő
 hiél, hiéla, hiéba – zsupfedelű házak padlása
 himriéce – himréce, gácsér
 hólagos – hólyagos
 hombár – terménytároló deszkaláda
 hordu – hordó
 hosszi – hosszú
 hőkkő – hőkö, meleg kő (kemencetégla)
 hőkkön sült – hőkövön sült
 hörönkül – a disznó hangja, ha alszik
 hugyozs biéka – varangyos béka
 huppsütü – kuglófsütő (< Gugelhupf)
 hurokke – hurokkal
 húshajókedd – húshagyókedd
 idésanyám – édesanyám
 idin – idén
 iédēs, iédős – édes
 iéges – égés (iégesdomb)
 ijeg – üveg
 ijogatós korsu – iszogatós/ivogatós korsó
 jászkocsi – gyászkocsi
 jop tettē – jól tette
 kácsi – kenyér (gyermeknyelv)
 kalány – kanál
 kalányos kosár – evőeszköztartó
 kalbász – kolbász
 kálhás – kályhás
 kálhás szoba – kályhás szoba
 kálho – kályha
 kamora – kamra
 kany – kan
 kapáve – kapával
 karé – karéj
 karicsál – a tyúk hangja, amikor szemet keres az udvaron
 kástu – fából készült emeletes melléképület, l. még fölkástu. fütüülik
 kástuhiél – a kástu padlása, l. még fölkástu
 kástukamra l. fölkástu
 kaszás – kis és nagy szöcske (Rába mente)
 kaszás leves – túróleves l. még turuleves
 kászli, kászluo – berek- vagy cserfa héjából készült, cipelésre szolgáló alkalmatosság; kósárka

kehe – köhögés
kelisës – keléses
kerek – kerék
kerített ház – négyzet alakban körbeépített telek, közepén kis udvarral
késvilla – tokban tartott, behajtott evőeszköz
kiët – két
kigyu – kígyó
kisétel – előétel
kiskástu l. fölkástu
kódisállás – koldusállás; a ház fedett kis belépője, (kezdetben kétoszlopos) tornáca
kópíc – szalmából vagy gyékényből font öblös (fedeles) kosár, melyet szemes termés, aszalt gyümölcs, tojás tárolására használnak
korhul – korhad
korozsmapénz – adomány
kosinta – vesszőből font, sárral bevett lábas gabonatarató (< vend kosúnta)
kotlán – katlan, üst
kotlu – kotló
kőcöle – földre terített vászonkendő
könnyig – könnyű
köpesz – kopasz
körtis láda – körtés láda
köserű – keserű
köserű turu – keserű túró
köserven – keservesen
kötnyi – kötni
kötű – keltő, élesztő (kovász)
köveszt – főz
kráfli – zsíros tészta
krumpi, krumpli – burgonya, krumpli
kudari – túróleves, l. még turuleves
kuglihupp – kuglóf
kugliznyi – kuglizni
kuglizó – kuglizóhely (rendszerint kocsmaudvaron)
kukorál – guggol: „Csak kukoráll ott, majd megehülsz!” (Csak guggolj, majd megfázol!)
kukorál – szükségét végzi
kukoriba csavarva – körbecsavarva
kuku – tojás
kurkász – keres
kurugla – szénvonó
kusztora kés – fanyelű, rugótlan kés
kutank – kutunk
küfüzetik – kifizetik, l. még füzet
küszü – északi
küszü szél – északi szél
lacska – laska, vékony, sült lepény

lajtörgya – lajtorja, létra
 lefiriszitók – lefűrészelitek (lefűrészeltük)
 leginkettem – legénykedtem
 legvárt – lekvár
 lendergálás – a lennek a gubójától való megtisztítása, l. még dergál
 lepinkáz – bedugaszol
 limbus – mocsár; vizenyős, mélyen fekvő terület
 lükött – hántolt; kölesből vagy hajdinából főzött kása
 lüköttes – köleskásás; párolt kölessel töltött rétes
 lükü – mozsár
 magyaru – mogyoró
 mája leves – disznómájából készült leves
 májusi fa – májusfa
 májusi fa döntis – májusfadöntés
 mamma – étel, tej (gyermeknyelv)
 maszit – szétnyom
 maszítóvella – maszítófa l. még: maszit
 mázolos – mázolt
 mēcceg vele – mit tegyek vele
 mēccez vele – ő mit kezd vele
 meccüö – metsző; gépesített fűrésztelep
 megehül – megéhezik
 méhes kástu l. méhedzs
 méhezs, méhézs, méhidzs – méhes, l. még mihi
 mēkhijok – meghívok, meghívjuk
 mēkhin – meghív
 mēkhinak – meghívna
 melence – kis kád, teknő
 mesz – mész
 messzelebb – messzebb
 mezzü – mező
 mihi – méh, l. még méhezs
 mihizsd l. méhezs
 millen – milyen: „Millen bogaras a tehen.”
 mindszentbélés – (Mindenszentek napi) ünnepi béles (rétes)
 mogyorus – mogyorós
 molákás – mocsaras, zsombékos
 mormicol – a macska hangja, ha hízeleg, törleszkedik
 mosodu – mosogató sajtár l. mosolu sajtár
 mosudás, mosulás – mosogatás
 mosulu sajtár – mosogató sajtár
 muamájnap – májnap (mai nap)
 mukucs – mókus
 nőtető – élesztő
 nyemicöl – turkál az ételben, pizsmog

nyemmeg – rosszul eszik, piszmog, nyámmog
ollan – olyan
ollutalp – ollótalp (ház alja)
ormozugrábla – ormozógrábla; gabonaasztagok építésére használt gereblye
orsu – orsó
ótott tej – oltott tej
ölöndül – dáridózik
őri kés – felsőőri késestől származó kés
örlü – örlő
örviészkedik – a kutya hangja, ha örül
östök, üstök – eresz
összüförcsikül – gyümölcsöt összenyom
összümaszogat – gyümölcsöt összenyom
összütt – össze, együtt
öveg – üveg
pakruc – pokróc
palánt – palánta
pálinkás korsu – pálinkás korsó
pallás – padlás
pallas – palozsna, tojótojás
parhelt – gyalogtűzhely (sparhelt)
paszita – keresztelő; keresztelés utáni lakoma, vendégség
pattogu(bokor) – boróka
patyola tök – úritök
pazal – pazarol
përgyu – szélfúvás: „Në ál ki a përgyura”
përgyuka – lepke
pertyó – a nap által erősen sütött hely
pertyuka – lepke (szereti a nap által erősen sütött helyet, a pertyót)
pilongás
pincés fölkástu – pincszerű kamra, kástu, l. fölkástu
pityer – (búbos) pacsirta (nevét őrzi Szalafő Pityerszer nevű településrésze)
pizsele – kis csirke
pléspór – vastűzhely (<pléhsparhelt)
póca – konyhai polc, szekrény (vendül: polüca)
pogácsaszeny – pogácsaszén, azaz brikett, l. még: szeny
polva – polyva, pelyva
poszog – nyög; a tehén hangja, ha jóllakott
pozékony – nagyétkű ember
pöcsmácsik – nudli, főtt tészta
prezbors – disznósajt
puppa – krumpli (gyermeknyelv)
püpü – víz (gyermeknyelv)
pürröget – a ló hangja, ha por megy az orrába
rag – a háztető léceit tartó, összekötő gerenda, l még: farazatrag, fiasrag

redli – vassütő
 réfszámra – rófszámra
 reszpáru fazik – rézből készült, mosásnál használt, a pároló víz forralására szolgáló edény
 rigász – fenyvesmadár-vadász
 rigászás – fenyvesrigó-vadászat
 rónás – sík
 rozsiëru körte – rozszal érő körte
 rugu bicsak – rugósbicska
 sajtár – nagyobb edény, faveder
 sari – sarjú
 sárkány – a pálinka eleje
 selemkendő – selyemkendő
 sérokli – fanyelű vasrúd (piszkavas)
 siëkodik – rí a malac
 sohun së – sehol se
 sókodás – sóhajtozás
 sókfa (sögfa, sókfa) – (feliratos, rajzos, örségi) fejfa
 sperheltplatni – sparheltplatni; a konyhai tűzhely vaslemeze
 sporhelt – gyalogtűzhely, sparhelt
 supra – vesszöböl font korbács
 suprálás – aprószentek napi korbácsolás
 sütemin – sütemény
 sütü – sütő
 sütüpor – sütőpor
 szájmuzsikáni – szájharmonikázni
 szakadik – vékony derekú kis darázs; olyan keskeny derekú, hogy szinte kettészakad
 szakasztu – szakajtó
 szakos munka – piszkos munka
 szakul – gyümölcsöt összenyom
 szalakádi – darabos, timsós élesztő
 szalánna – szalonna
 szamalu – szénvonó, piszkavas
 szántufüöd – szántóföld
 százzréttü gabonca – réteges sütemény, l. gabonca
 szécskavágu – szécskavágó
 szécsku – szöcske
 szégin – szegény
 szekiër – szekér
 szemmártonygabonca – (Szent Márton-napi) ünnepi béles (rétes)
 szeny, szieny – parázs; szén, l. még: pogácsaszeny
 szenyvasalu – szénvasaló
 szenyvonyu, szemvonyu – szénvonó, piszkavas
 szer – összetartozó házcsoport
 szérosta – szélrosta
 sziács, szijács – forgács

szilvás gombuc – szilvásgombóc
szinik – szívnék
szivárványos kút – szivattyús kút
szívháti szék – faragott szék szív motívumával
szóma – szalma
szóuféirég – szú
szökics – szöcske
szömöröcsök – ehető gombafajta
szömörköl – a disznó hangja, ha alszik
szüöllü – szőlő
szürüsprés – szőlőprés
tányiérvirág – napraforgó
taracskozs biéka – varangyos béka
tavassze – tavasszal
téföl – tejföl
tehen – tehen: „Okos tehenet nem köll vezetni, de ollan tehen nincsen.”
tekenő – teknő
tekenü, tekenyü – teknők
tekenyüszék – teknőszék
telázi – konyhai deszkapalc (<stelázi)
térden keresett kalács – óriási kalács; az elnevezés a szülésre utal
ternác – tornác
tikhúsleves – tyúkhúsleves
tóka – kis tó; a szerekben vízgyűjtő, víztároló gödör, l. még tuoka
tollfosztu – tollfosztó
toru – tarló
torubiéka – varangyos béka
töjit – tövit
tökmagolaj – tökmagból sajtolt olaj
tököncse – málna
tökös-mákos rétes – ízesített béles
tölfatuskó – tölgyfatuskó
tölmakk – tölgymakk
tömősház – tömősház
törkö – törköly
törkölös hordu – (cefrézésre használt) törkölyös hordó
tuoka – szerekben lévő vízgyűjtő hely, kis tó, l. még tóka
tuop – talp
turuleves – túróleves
tusakenyér – vegyítékkenyér; ínséges időben készített kenyér, amelynél a liszt egy részét összetört kukoricacsutkával (tusával) pótolták
tutul – a róka hangja
tüőtelék – töltelék
tüszel, tüszhel – (házban) a kemence melletti (sár)pad (< tüzhely)

tüszelaj – a kemence alatti rész, itt tartották a vágott fát, sajtárt, egyéb edényfélét (< tűzhely)
 tütü – víz (gyermeknyelv)
 tűzhel – tűzhely, l. még tüszel, tüszelaj
 új péntek – újhold idejére eső péntek
 új vasárnap – újhold idejére eső vasárnap
 újkor – újhold idején
 üdü – idő
 ükölög – öklendezik, hány
 ümök, ümög – ing
 ünnepütök – ünnepetek, ünnepeltek
 ürög – tornác
 ütöttö – ütötte
 vajrázó – köpülő
 vakablak – a házfalba vájt szekrény (konyhában, szobában)
 vakand, vakondok – vakondok
 vakarus, vakarós – vakarék; a sütőteknő oldaláról levakart tésztaamaradékból sültöt kis cipó
 varacskozs – kérges: „varacskos a fa kiérgé, ha nem sima” (Kerkaskápolna)
 vasalázsva – vasalással
 vërgányo – vargánya
 veszilës – veszélyes
 vindő – tárolóedény (vëndely)
 vonyár – fanyar
 zabiëru körte – zabbal érő körte (Moldvában Klézsén és Háromszéken is megtalálható)
 zörgőskorsó – korsó, l. bugyoga
 zsebgÿë – zsebe
 zselátás – salátás
 zsib, zsibb – mocsár; vizenyős, mélyen fekvő terület, vö.: zsbavirág
 zsinatul – a kiskacsa hangja, ha éhes
 zsirka – töpörtő, töpörtyű
 zsombor – szakajtó

IRODALOM

- BALÁZS Géza, 2016. Az Őrség nyelvjárása. 788–810. In: Az Őrségi Nemzeti Park. II. Szerk.: Bartha Dénes. Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Szülőföld Könyvkiadó, Gencsapáti
 DÖMÖTÖR Sándor, 1961/1987. Őrség. Őrségi Baráti Kör, Szombathely, 1987. (Első kiadás: 1961.)
 GORZA Sándor, 1997. Szülőföldem Nagyrákos. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Nagyrákos, Körmend. (Vas Megye Néprajzi Kincsestára I.)
 GUTTMANN Miklós–KÖBÖLKÚTI Katalin, 1987. Hangutánzó igék vasi és muravidéki atlasza. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. (MNYTK. 182.)
 KÁLMÁN Béla, 1966. Nyelvjárásaink. Tankönyvkiadó, Budapest.
 KARDOS László, 1943/1982. Az Őrség népi táplálkozása. Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya, Budapest, 1943. (Második kiadás: Őrségi Baráti Kör, 1982.)
 KISS Jenő szerk., 2001. Magyar dialektológia. Osiris Kiadó, Budapest.
 MOLDOVA György, 1974. Az Őrség panasza. Magvető, Budapest.

- NEMES-NÉPI ZAKÁL György, 1818/1985. Eörségnek Leirása ugymint: Annak Természete, Története, Lakosai, ezeknek szokásai, nyelvszokása. a' mellyeket öszve szedegetett Nemes-Népi Zakál György 1818-dik Esztendőben. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Vörös Ottó. Őrségi Baráti Kör, Szombathely, 1985.
- PÁVEL Ágoston, 1976. Válogatott tanulmányai és cikkei. Vas Megye Tanácsa, Szombathely, 1976.
- VÉGH József, 1954. Az őrségi és hetési nyelvjárás ismertetése I., II. *Magyar Nyelvőr*, 1954: 249–260, 423–428.
- VÉGH József, 1959. Őrségi és hetési nyelvatlasz. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VÉGH József, 1987. Észrevételek az őrségi nyelvjárás újabb kori állapotáról. *Magyar Nyelvőr*, 1987: 548–555.
- VÖRÖS Ottó, 2004. Helynévtörténeti kérdések (9 köznévi névrész etimológiájához). 150–152. In: Szabó Géza, Molnár Zoltán, Guttman Miklós szerk.: „Emberközpontúság a magyar nyelv oktatásában és kutatásában”. Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely. (A BDF Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, VI.)

Az illusztrációként közölt fotókat a szerző készítette.